

تحلیل تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری

مهران حافظی بیرگانی* - استادیار گروه حسابداری، واحد مسجدسلیمان، دانشگاه آزاد اسلامی، مسجدسلیمان، ایران.
بهرام نیک‌بخش - استادیار گروه جامعه شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۰۳ آبان ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۰۲ دی ۱۴۰۳

چکیده

مقدمه: تغییرات اقلیمی به عنوان یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های قرن حاضر، تأثیرات عمیقی بر زندگی انسان‌ها و جوامع مختلف دارد. ایل بختیاری، با فرهنگ غنی و وابستگی عمیق به منابع طبیعی، به‌ویژه در زمینه معیشت و شیوه زندگی خود، به شدت تحت تأثیر این تغییرات قرار گرفته است. این تحقیق به تحلیل تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری پرداخته شده است.

هدف پژوهش: هدف این پژوهش شناسایی و تحلیل تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری است. این تحقیق سعی دارد تا ابعاد مختلف این تأثیرات را بررسی کرده و راهکارهایی برای کاهش آسیب‌ها و بهبود وضعیت معیشتی و فرهنگی این ایل ارائه دهد.

روش‌شناسی تحقیق: این تحقیق به روش پیمایشی و کمی انجام گردید. همچنین، داده‌ها از طریق پرسشنامه‌های استاندارد و مصاحبه‌های ساختاریافته جمع‌آوری شده است. جامعه آماری شامل ۳۰۰ نفر از اعضای ایل بختیاری در مناطق مختلف استان چهارمحال و بختیاری است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای آماری مانند SPSS انجام شده است تا ارتباط بین متغیرهای مختلف شناسایی شود.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی این پژوهش شامل مناطق مختلف استان چهارمحال و بختیاری است که ایل بختیاری در آن زندگی می‌کند. این مناطق شامل مناطق کوهستانی و دشت‌های وسیع است که به‌عنوان زیستگاه اصلی این ایل شناخته می‌شوند.

یافته‌ها و بحث: نتایج اولیه نشان داد که تغییرات اقلیمی در چند سال اخیر، منجر به کاهش منابع آب، تغییر الگوهای بارندگی و افزایش دما شده است که این عوامل به نوبه خود بر کشاورزی، دامداری و سایر فعالیت‌های اقتصادی ایل بختیاری از جمله کوچ‌نشینی تأثیر گذاشته‌اند. چرا که، تغییرات اقلیمی در مناطق بیابانی و قشلاقی باعث تغییر در الگوهای فرهنگی و اجتماعی به خصوص یکجانشینی این ایل شده است.

نتایج: نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که تغییرات اقلیمی نه تنها به معیشت ایل بختیاری آسیب می‌زند، بلکه بر ساختار اجتماعی و فرهنگی آن نیز تأثیرگذار است. به‌منظور کاهش این تأثیرات، لازم است که برنامه‌های مدیریت منابع طبیعی و توسعه پایدار در این مناطق اجرا شود. همچنین، افزایش آگاهی عمومی درباره تغییرات اقلیمی و تأثیرات آن بر زندگی روزمره می‌تواند به تقویت تاب‌آوری این ایل کمک کند.

کلیدواژه‌ها: تأثیرات اقتصادی، اجتماعی، تغییرات اقلیمی، فرهنگ، ایل بختیاری.

مقدمه

تغییرات اقلیمی یکی از چالش‌های عمده‌ای است که جوامع مختلف در سطح جهانی با آن مواجه هستند و تأثیرات عمیقی بر جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی زندگی مردم دارد. ایل بختیاری، با تاریخچه فرهنگی غنی و وابستگی به منابع طبیعی، از این تغییرات مستثنی نیست. در این مقاله، به تحلیل تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری پرداخته خواهد شد. چرا که، این تغییرات نه تنها بر محیط زیست و منابع طبیعی تأثیر می‌گذارد، بلکه به طور مستقیم بر معیشت، فرهنگ و هویت اجتماعی جوامع نیز اثر می‌گذارد. ایل بختیاری، با تاریخچه‌ای غنی و فرهنگ خاص خود، یکی از اقوام ایرانی است که به شدت تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار دارد. این ایل، با شیوه‌های معیشتی سنتی و وابستگی به منابع طبیعی، به ویژه آب و زمین، در معرض خطرات ناشی از تغییرات اقلیمی مانند خشکسالی، سیلاب‌ها و تغییرات در الگوهای بارش قرار دارد (نیک بخش، ۱۴۰۲: ۷۸).

تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری، یک موضوع پیچیده و چندبعدی است که نیازمند بررسی دقیق و جامع است. تغییرات در الگوهای آب و هوایی می‌تواند به کاهش دسترسی به منابع آبی و غذایی منجر شود که این امر به نوبه خود تأثیر منفی بر کشاورزی، دامداری و دیگر فعالیت‌های اقتصادی ایل خواهد داشت. از سوی دیگر، تغییرات اقلیمی می‌تواند باعث تغییر در ساختار اجتماعی و فرهنگی این ایل شود، زیرا وابستگی به شیوه‌های معیشتی سنتی ممکن است با چالش‌های جدی مواجه شود و دامداری عشایری به رغم پایداری بوم‌شناختی و اقتصادی، در بسیاری از مناطق جهان و کشور ما تحت تأثیر این جریان‌ها قرار گرفت (توکلی و همکاران، ۱۳۸۸، ۵۳). این مقاله به بررسی ابعاد مختلف تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر ایل بختیاری پرداخته و تلاش شد تا راهکارهایی برای کاهش آسیب‌ها و سازگاری با این تغییرات ارائه شود. در این راستا، تحلیل داده‌های موجود و مصاحبه با افراد محلی توانست به درک بهتر این مسأله کمک نماید.

تغییرات اقلیمی یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های جهانی است که تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر زندگی انسان‌ها و اکوسیستم‌ها دارد. ایل بختیاری به عنوان یکی از اقوام مهم و با فرهنگ غنی در ایران، به شدت تحت تأثیر این تغییرات قرار دارد. معیشت سنتی این ایل که عمدتاً متکی بر دامداری و کشاورزی است، به تغییرات آب و هوایی، نظیر کاهش بارندگی، افزایش دما و تغییر الگوهای فصلی وابسته است. این تغییرات می‌تواند منجر به کاهش منابع طبیعی، تغییر در الگوهای غذایی و حتی تهدید به فرهنگ و هویت اجتماعی و بحران محیط زیستی در این قوم شوند. بنابراین، امروزه بحران‌های زیست محیطی به طرز نگران‌کننده‌ای زندگی انسان را تهدید کرده است؛ تا حدی که حیات انسان و سایر موجودات کرهٔ خاکی را به مخاطره انداخته است (مه‌دوی و همکاران، ۱۳۹۸؛ ۲۰۷).

بنابراین، بررسی تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری یک ضرورت جدی به شمار می‌رود. تحقیق در این زمینه به درک عمیق‌تری از چگونگی تعامل بین تغییرات اقلیمی و زندگی روزمره افراد ایل بختیاری کمک می‌نماید. بنابراین، اهمیت این تحقیق در چندین بعد قابل بررسی است:

حفظ فرهنگ و هویت، چرا که با تحلیل تأثیرات تغییرات اقلیمی بر فرهنگ ایل بختیاری، می‌توان به راهکارهایی برای حفظ و نگهداری از آداب و رسوم این قوم دست یافت. همچنین، پیش‌بینی بحران‌های اقتصادی و شناخت دقیق از تأثیرات اقتصادی تغییرات اقلیمی می‌تواند به تصمیم‌گیران محلی و ملی کمک کند تا برنامه‌های مناسبی برای مدیریت منابع و پیشگیری از بحران‌های اقتصادی تدوین کنند. بنابراین این تحقیق می‌تواند به افزایش آگاهی جامعه محلی و همچنین سیاست‌گذاران درباره چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی و ضرورت اقدامات پیشگیرانه کمک نماید.

ضرورت این تحقیق نیز از آنجا ناشی می‌شود که تغییرات اقلیمی نه تنها یک تهدید جدی برای معیشت ایل بختیاری محسوب می‌شود، بلکه می‌تواند به تغییرات اجتماعی عمیق‌تری نیز منجر شود. با توجه به اینکه این ایل دارای تاریخچه‌ای غنی و فرهنگی خاص است، هرگونه تغییر در شرایط زندگی آنها می‌تواند تبعات فرهنگی و اجتماعی غیرقابل جبرانی به همراه داشته باشد. بنابراین، انجام این تحقیق نه تنها برای شناسایی مشکلات موجود، بلکه برای ارائه راهکارهای عملی جهت سازگاری با تغییرات اقلیمی و حفظ فرهنگ غنی ایل بختیاری ضروری است. چرا که، نتایج این تحقیق می‌تواند به عنوان مبنایی برای برنامه‌ریزی‌های توسعه پایدار در مناطق مشابه استفاده شود و به تقویت تاب‌آوری جوامع محلی در برابر تغییرات اقلیمی کمک کند. این تحقیق نوآوری‌هایی را در مقایسه با مطالعات قبلی ارائه می‌دهد. در حالی که بسیاری از تحقیقات به بررسی کلی تأثیرات تغییرات اقلیمی پرداخته‌اند، این مطالعه به‌طور خاص بر روی ایل بختیاری تمرکز کرده و به تحلیل عمیق‌تر ابعاد اقتصادی و اجتماعی آن می‌پردازد. همچنین، این تحقیق با استفاده از داده‌های میدانی جدید، سعی در ارائه نتایج دقیق‌تری دارد. همچنین، محدودیت‌های زمانی و مکانی و چالش‌های مربوط به دسترسی به داده‌ها از چالش‌های گردآوری داده‌های این پژوهش بود. ولی داده‌های لازم با توجه به

شناخت عمیق مولفین از جامعه ایلی بختیاری به صورت کامل جمع آوری تا مخاطبین این پژوهش درک بهتری از چالش‌های پیش روی این تحقیق داشته باشند.

هدف اصلی این تحقیق شناسایی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری بوده است. به طور خاص، این مطالعه به دنبال پاسخ به این سوالات است که؛ تغییرات اقلیمی چه تأثیری بر منابع طبیعی و اقتصادی ایل بختیاری دارد؟ و چگونه این تغییرات بر ساختار اجتماعی و فرهنگی جامعه ایل بختیاری تأثیر می‌گذارد؟

در این راستا اهداف تحقیق و سوال اصلی تحقیق عبارت است از: شناسایی تأثیرات اقتصادی تغییرات اقلیمی و بررسی چگونگی تأثیر تغییرات اقلیمی بر منابع درآمدی و معیشت ایل بختیاری، شامل کشاورزی، دامداری و صنایع دستی و تحلیل تأثیرات اجتماعی و ارزیابی چگونگی تغییرات اقلیمی بر ساختار اجتماعی، روابط خانوادگی و فرهنگی ایل بختیاری. همچنین بررسی سازگاری با شناسایی راهکارهای سازگاری ایل بختیاری با تغییرات اقلیمی و تحلیل موفقیت این راهکارها نیز در این راستا مدنظر است.

همچنین مساله اصلی تحقیق این است که؛ چگونه تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری تأثیر می‌گذارد و چه راهکارهایی می‌توان برای کاهش این تأثیرات پیشنهاد داد؟

بر این اساس فرضیات تحقیق مطابق با موارد ذیل ارائه می‌گردد؛

عوامل اقتصادی و تغییرات اقلیمی بر منابع درآمدی و معیشت ایل بختیاری، شامل کشاورزی، دامداری و صنایع دستی تأثیر گذار هستند.

تغییرات اقلیمی بر ساختار اجتماعی، روابط خانوادگی و فرهنگی ایل بختیاری تأثیر گذار است.

سازگاری ایل بختیاری با تغییرات اقلیمی و تحلیل موفقیت این راهکارها تأثیر گذار است.

تغییرات اقلیمی به عنوان یکی از چالش‌های بزرگ قرن حاضر، تأثیرات عمیقی بر ابعاد مختلف زندگی انسان‌ها، از جمله معیشت و فرهنگ جوامع محلی دارد. ایل بختیاری، با تاریخچه غنی و فرهنگ خاص خود، تحت تأثیر این تغییرات قرار دارد. در این مقاله به بررسی تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری پرداخته شد. چرا که، تغییرات اقلیمی به تغییرات در الگوهای آب و هوایی اشاره دارد که ناشی از فعالیت‌های انسانی و افزایش گازهای گلخانه‌ای است. این تغییرات می‌توانند شامل افزایش دما، تغییر در بارش‌ها، خشکسالی‌ها و سیلاب‌ها باشند. در این راستا، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که این تغییرات می‌توانند تأثیرات مستقیمی بر کشاورزی، دامداری و منابع آب داشته باشند (نیک بخش، ۱۴۰۲؛ ۱۵۸). با توجه به مقدمات ارائه شده در خصوص تغییرات اقلیمی، با نقش این تغییرات بر جغرافیا و اقتصاد ایل بختیاری پرداخته شد. چرا که، ایل بختیاری به عنوان یکی از اقوام ایرانی، با شیوه‌های معیشتی خاص خود شناخته می‌شود و دامداری و کشاورزی از ارکان اصلی معیشت این ایل هستند و پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تغییرات اقلیمی می‌تواند به کاهش تولیدات کشاورزی و دامداری منجر شود که این امر به نوبه خود می‌تواند به کاهش درآمد و معیشت خانوارهای بختیاری منتهی شود (Khalili et al., 2020).

همچنین، تغییرات اقلیمی نه تنها بر ابعاد اقتصادی بلکه بر ابعاد اجتماعی نیز تأثیر گذار است، چرا که، کاهش منابع طبیعی می‌تواند منجر به مهاجرت‌های داخلی، تغییر در ساختار اجتماعی و از بین رفتن هویت فرهنگی شود و ایل بختیاری با تاریخچه غنی خود، در معرض خطر از دست دادن هویت فرهنگی و سنت‌های خود قرار دارد (Mansouri Zare, 2019). در این راستا می‌توان گفت که؛ فرهنگ ایل بختیاری شامل آداب و رسوم، زبان، موسیقی و هنرهای دستی است که تحت تأثیر محیط زیست و منابع طبیعی شکل گرفته‌اند. با تغییر در شرایط اقلیمی، ممکن است این فرهنگ‌ها نیز دچار تغییر شوند یا حتی در معرض خطر نابودی قرار گیرند (Ahmadi, 2022).

بنابراین، تغییرات اقلیمی تأثیرات عمیقی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری داشته باشد. چرا که این تأثیرات می‌توانند منجر به کاهش منابع اقتصادی، تغییر در ساختار اجتماعی و تهدید هویت فرهنگی این ایل شوند. لذا نیاز به پژوهش‌های بیشتر در این زمینه احساس می‌شود تا راهکارهای مناسبی برای مقابله با این چالش‌ها ارائه شود. اضافه می‌گردد که؛ تغییرات اقلیمی به عنوان یک پدیده جهانی، تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر اقتصاد و جامعه دارد. بررسی مقالات و تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که این تغییرات می‌توانند منجر به کاهش تولیدات کشاورزی، افزایش هزینه‌های انرژی، و بروز مشکلات بهداشتی شوند. همچنین، تغییرات اقلیمی می‌تواند به افزایش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی منجر شود، به ویژه در جوامع آسیب‌پذیر. در این زمینه، تحقیقات نشان می‌دهند که جوامع محلی، به ویژه آن‌هایی که به منابع طبیعی وابسته هستند، بیشتر از دیگران تحت تأثیر قرار می‌گیرند. شیوه زندگی عشایری توأم با کوچندگی یکی از اولین اشکال حیات اجتماعی است که از واپسین دوران شکل گیری زندگی اجتماعی انسان آغاز شده و با پشت سر گذاشتن سلسله فراز و فرودهای تاریخی تا به امروز استمرار یافته است (رضایی، ۱۳۹۸، ۱).

ایل بختیاری یکی از اقوام مهم ایران است که دارای ویژگی‌های خاص معیشتی است. معیشت این ایل عمدتاً بر پایه دامداری و کشاورزی استوار است. دامداری به عنوان یکی از اصلی‌ترین منابع درآمد، شامل پرورش انواع دام‌ها و تولید محصولات لبنی می‌شود. کشاورزی نیز شامل کشت محصولات مختلفی است که به تأمین نیازهای غذایی این ایل کمک می‌کند. علاوه بر این، فعالیت‌های اقتصادی دیگری مانند صنایع دستی و گردشگری نیز در این ایل وجود دارد که به تقویت معیشت محلی کمک می‌کند (نیک بخش، ۱۴۰۲؛ ۸۷). همچنین، فرهنگ ایل بختیاری غنی و متنوع است و شامل آداب و رسوم خاصی است که نسل به نسل منتقل شده‌اند. این فرهنگ شامل موسیقی، رقص، لباس‌های سنتی، و جشن‌ها و مراسم‌های خاص است. همچنین، زبان بختیاری و ادبیات شفاهی این ایل، بخشی از هویت فرهنگی آن‌ها را تشکیل می‌دهد. ارتباط نزدیک با طبیعت و احترام به آن نیز از ویژگی‌های بارز فرهنگ بختیاری است. کوچندگی از گذشته‌های دور یکی از شیوه‌های فرهنگ معیشت در سرزمین ایران بوده است (حسین زاده و همکاران، ۱۳۹۳؛ ۸۵). در این ارتباط، به مرور تحقیقات و یافته‌های پیشین پرداخته شد؛ نیک بخش (۱۴۰۲)، در پژوهش خود با عنوان «جامعه‌شناسی کاربردی ایل بختیاری، تغییرات اقلیمی نه تنها بر جنبه‌های اقتصادی بلکه بر ساختار اجتماعی ایل بختیاری نیز تأثیرگذار است. همچنین، مهاجرت‌های اجباری به دلیل کمبود منابع می‌تواند باعث تضعیف پیوندهای اجتماعی و فرهنگی درون ایل شود.

همچنین، تحقیقات انجام شده در زمینه تأثیرات اقلیمی بر معیشت جوامع روستایی نشان می‌دهد که تغییرات در منابع آبی و خاکی می‌تواند به کاهش تولیدات کشاورزی و دامداری منجر شود. ایل بختیاری که به دلیل فعالیت‌های دامداری و کشاورزی خود شناخته می‌شود، از این تغییرات آسیب‌پذیر است. مطالعات نشان داده‌اند که تغییر در الگوهای بارش و افزایش دما می‌تواند به کاهش کیفیت علوفه و آب مورد نیاز برای دام‌ها منجر شود، که این امر خود تهدیدی جدی برای معیشت این ایل محسوب می‌شود. با توجه به گستردگی قلمرو جغرافیایی جامعه عشایری ایران، در این فضای زیستی سکونتگاه‌های متعددی قرار دارند که علی‌رغم ظرفیت‌های متعدد، با چالش‌هایی از جمله فقر، بیکاری، مهاجرت و ... مواجه هستند (جمینی و همکاران، ۱۴۰۲؛ ۶۱).

حسین زاده و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «ارزیابی اثرات مسائل اجتماعی و اقتصادی بر انسجام اجتماعی عشایر»، بیان نمود که؛ نظام عشایری کشور باید به صورت یک میراث فرهنگی نگریست و نباید آن را با شاخص‌های توسعه امروزی سنجید. جعفری و همکاران (۱۳۸۸)، در پژوهشی تحت عنوان «پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال و بختیاری»، به این نتایج دست یافتند که، به رغم بهبود نسبی در برخورداری از خدمات، بسیاری از انتظارات منطقی سکنه برآورده نشده است و میان سکونتگاه‌های مورد بررسی اختلاف فاحشی وجود دارد. کاهش شدید دام به عنوان منبع اصلی معیشت موجب کاهش درآمد و افزایش بیکاری شده است که بازتاب آن استمرار کوچندگی، مهاجرت‌های فصلی و گرایش به مهاجرت دائمی است.

خورشیدی و همکاران (۱۳۸۲)، در تحقیقی با عنوان «شناخت آگاهی عشایر و روستاییان نسبت به تخریب منابع طبیعی و عوامل آن در دهستان بازفت استان چهارمحال و بختیاری»، نشان دادند که؛ کلیه بهره‌برداران مناطق فوق آگاهی و دانش لازم را نسبت به تخریب منابع طبیعی و عوامل آن دارند اما مسایلی از قبیل عدم مالکیت مراتع و جنگل‌ها، بوته کنی برای سوخت، بهم خوردن نظام ایلیاتی در کوچ، رقابت در چرای دام، عدم وجود زمینهای مسطح برای کشاورزی و غیره باعث می‌شود که ناخواسته به تخریب منابع اقدام کنند. در این راستا هر یک از نظریه‌های مرتبط با عنوان تحقیق به صورت جداگانه بررسی می‌گردد؛

نظریه توسعه پایدار؛ این نظریه بر تعادل بین رشد اقتصادی، حفظ محیط زیست، و عدالت اجتماعی تأکید دارد. در این تحقیق، می‌توان بررسی کرد که چگونه تغییرات اقلیمی تعادل این سه عنصر را در جامعه ایل بختیاری برهم می‌زند و چه راهکارهایی برای دستیابی به توسعه پایدار در این شرایط وجود دارد. نظریه‌های اقتصادی و نظریه‌های توسعه پایدار به بررسی چگونگی تأثیر تغییرات اقلیمی بر توسعه پایدار در جوامع محلی می‌پردازند. توسعه پایدار به معنی تأمین نیازهای حال بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود است. در این راستا، تغییرات اقلیمی می‌تواند به کاهش منابع طبیعی و کاهش کیفیت زندگی در جوامع محلی منجر شود. بنابراین، شناسایی راهکارهایی برای سازگاری با تغییرات اقلیمی و حفظ منابع طبیعی بسیار مهم است (نیک بخش، ۱۴۰۲؛ ۲۰۱).

نظریه آسیب‌پذیری اقتصادی؛ این نظریه به تحلیل عوامل اقتصادی که باعث افزایش آسیب‌پذیری جوامع در برابر شوک‌های خارجی (مانند تغییرات اقلیمی) می‌پردازد. در اینجا، بررسی شد که چگونه تغییرات اقلیمی بر منابع اقتصادی ایل بختیاری (مانند دامداری و کشاورزی) تأثیر می‌گذارد و چگونه این جامعه می‌تواند تاب‌آوری خود را افزایش دهد. همچنین، نظریه‌های آسیب‌پذیری اقتصادی به تحلیل آسیب‌پذیری اقتصادی ایل بختیاری در برابر تغییرات اقلیمی می‌پردازند. آسیب‌پذیری اقتصادی به معنای توانایی پایین جوامع در مقابله با بحران‌های اقتصادی

ناشی از تغییرات اقلیمی است. این نظریه‌ها نشان می‌دهند که ایل بختیاری به دلیل وابستگی شدید به منابع طبیعی و ناپایداری اقتصادی، در معرض خطر بیشتری قرار دارد.

نظریه تغییر اجتماعی؛ این نظریه به بررسی فرآیندهای تغییر در ساختارها و نهادهای اجتماعی می‌پردازد. در این تحقیق، می‌توان تحلیل کرد که چگونه تغییرات اقلیمی باعث تغییر در شیوه‌های زندگی، فرهنگ، و سازمان اجتماعی ایل بختیاری می‌شود. در خصوص نظریه‌های اجتماعی می‌توان به نظریه تغییر اجتماعی اشاره کرد؛ این نظریه بررسی می‌کند که چگونه تغییرات اقلیمی می‌تواند منجر به تغییرات اجتماعی شود. این تغییرات ممکن است شامل مهاجرت، تغییر در ساختار خانواده، و تحولات اجتماعی دیگر باشد. مثلاً، بروز بحران‌های زیست‌محیطی ممکن است خانواده‌ها را مجبور کند تا به مناطق دیگر مهاجرت کنند یا ساختار اجتماعی آن‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. در این خصوص، «دیدگاه تغییرات اجتماعی» و «دیدگاه نوسازی با تأکید بر شهرنشینی، مهاجرت و یکجانشینی اشاره دارد (رضایی، ۱۳۹۸؛ ۵)

نظریه‌های هویت فرهنگی نیز تأثیر تغییرات اقلیمی بر هویت فرهنگی ایل بختیاری را تحلیل می‌کنند. هویت فرهنگی به معنای مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها و رفتارهایی است که یک گروه خاص را متمایز می‌کند. تغییرات اقلیمی ممکن است منجر به تغییر در شیوه زندگی، آداب و رسوم، و حتی زبان این ایل شود (باقری و همکاران، ۱۳۹۲؛ ۱۱۴). بنابراین، بررسی چگونگی سازگاری ایل بختیاری با شرایط جدید و حفظ هویت فرهنگی خود در مواجهه با تغییرات اقلیمی اهمیت ویژه‌ای دارد.

تغییرات اقلیمی یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های جهانی است که تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر جوامع انسانی، به ویژه جوامع محلی و سنتی دارد. ایل بختیاری به عنوان یکی از اقوام ایرانی با تاریخچه‌ای غنی و فرهنگ خاص خود، تحت تأثیر این تغییرات قرار دارد. تحقیقات پیشین نشان داده‌اند که تغییرات اقلیمی می‌تواند به کاهش منابع طبیعی، تغییر در الگوهای بارش و دما، و در نتیجه به تغییر در شیوه‌های معیشتی و فرهنگی این ایل منجر شود و پایداری بوم‌شناختی و اقتصادی تحت تأثیر جریان نوسازی رو به افول نهاد (توکلی و همکاران، ۱۳۸۸، ۵۳).

از سوی دیگر، تغییرات اقلیمی نه تنها بر جنبه‌های اقتصادی بلکه بر ساختار اجتماعی ایل بختیاری نیز تأثیرگذار است. تحقیقات نشان داده‌اند که در شرایط بحران آب و هوا، روابط اجتماعی و فرهنگی ممکن است دچار تغییرات اساسی شوند. به عنوان مثال، مهاجرت‌های اجباری به دلیل کمبود منابع می‌تواند باعث تضعیف پیوندهای اجتماعی و فرهنگی درون ایل شود. این تغییرات اجتماعی ممکن است به از بین رفتن برخی از آداب و رسوم سنتی منجر شود که نسل‌ها در آن‌ها سرمایه‌گذاری کرده‌اند.

در زمینه فرهنگ، تغییرات اقلیمی می‌تواند بر روی هویت فرهنگی ایل بختیاری تأثیرگذار باشد. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که فرهنگ‌های محلی معمولاً با محیط زیست خود گره خورده‌اند و هر گونه تغییر در آن می‌تواند به تغییر در ارزش‌ها، باورها و رفتارهای فرهنگی منجر شود. از دست رفتن منابع طبیعی می‌تواند به فراموشی برخی از آداب و رسوم محلی و همچنین به کاهش تنوع فرهنگی منجر شود. این موضوع نیازمند توجه ویژه‌ای از سوی پژوهشگران و تصمیم‌گیران است. جوامع محلی به طور سنتی و تاریخی با طبیعت و اجزای ساختاری آن در ارتباط هستند. در این تعامل، نیازهای معیشتی مرتفع و زیست‌روستایی و عشایری شکل می‌گیرد. تنوع فرهنگی و اجتماعی در جوامع محلی، موجب تنوع در مواجهه و بهره‌گیری از منابع طبیعی، مهاجرت و تولیدات کشاورزی می‌شود (محمودی، ۱۴۰۰؛ ۳۹). در این راستا، آمارهای مربوط به کاهش تولیدات کشاورزی در منطقه بختیاری نشان می‌دهد که بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰، تولید گندم به میزان ۲۵ درصد کاهش یافته است (منبع: وزارت جهاد کشاورزی، ۱۴۰۱). همچنین، داده‌های مربوط به مهاجرت نشان می‌دهد که نرخ مهاجرت از مناطق روستایی بختیاری به شهرهای بزرگ در همین بازه زمانی ۳۰ درصد افزایش یافته است (منبع: مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱).

تمرکز اصلی بر تأثیرات منفی تغییرات اقلیمی مهم است، چرا که این تأثیرات به طور گسترده‌تری مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و اغلب جنبه‌های تهدیدآمیز تغییرات اقلیمی برای جوامع، به ویژه جوامع عشایری مانند ایل بختیاری، بیشتر مورد توجه پژوهشگران بوده است. با این حال، همان‌طور که اشاره شد، تغییرات اقلیمی می‌تواند در برخی موارد تأثیرات مثبتی نیز داشته باشد، از جمله افزایش بارش در مناطق خاص یا بهبود شرایط کشاورزی در برخی اقلیم‌ها. به عنوان مثال، افزایش بارش در برخی مناطق می‌تواند منجر به بهبود وضعیت مراتع و افزایش منابع آب برای دام‌ها شود، که این امر می‌تواند فرصت‌هایی برای ایل بختیاری در زمینه توسعه دامداری و کشاورزی فراهم کند (IPCC, 2022).

پس از بررسی عمیق هر نظریه، های ذکر شده ارتباط آن با موضوع تحقیق بیان می‌گردد؛ در نظریه توسعه پایدار، نشان داده شد که چگونه تغییرات اقلیمی باعث کاهش منابع طبیعی (مانند آب و مراتع) می‌شود و این کاهش چگونه بر پایداری اقتصادی و اجتماعی ایل بختیاری تأثیر می‌گذارد. سپس، راهکارهایی برای دستیابی به توسعه پایدار در این شرایط پیشنهاد شد.

همچنین، در نظریه آسیب‌پذیری اقتصادی نشان داده شد که، چگونه تغییرات اقلیمی باعث کاهش درآمدهای حاصل از دامداری و کشاورزی شده است و چگونه این مسئله آسیب‌پذیری اقتصادی ایل بختیاری را افزایش می‌دهد. سپس، راهکارهایی برای کاهش این آسیب‌پذیری ارائه شد. در خصوص نظریه تغییر اجتماعی نیز بررسی شد که چگونه تغییرات اقلیمی باعث تغییر در شیوه‌های سنتی زندگی و کوچ‌نشینی ایل بختیاری شده است و این تغییرات چگونه بر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی این جامعه تأثیر می‌گذارد.

بنابراین، برای ارتباط نظریه‌ها با موضوع تحقیق، به کاهش منابع آب و مراتع در منطقه بختیاری اشاره شد و نشان داده شد که این کاهش چگونه بر پایداری اقتصادی و اجتماعی این جامعه تأثیر می‌گذارد. همچنین، مقایسه نتایج این تحقیق با مطالعات مشابه در سایر جوامع عشایری یا روستایی که تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار گرفته‌اند، می‌تواند به درک بهتر ارتباط نظریه‌ها با موضوع تحقیق کمک کند موضوعی که در بخش مبانی نظری بدان پرداخته شد.

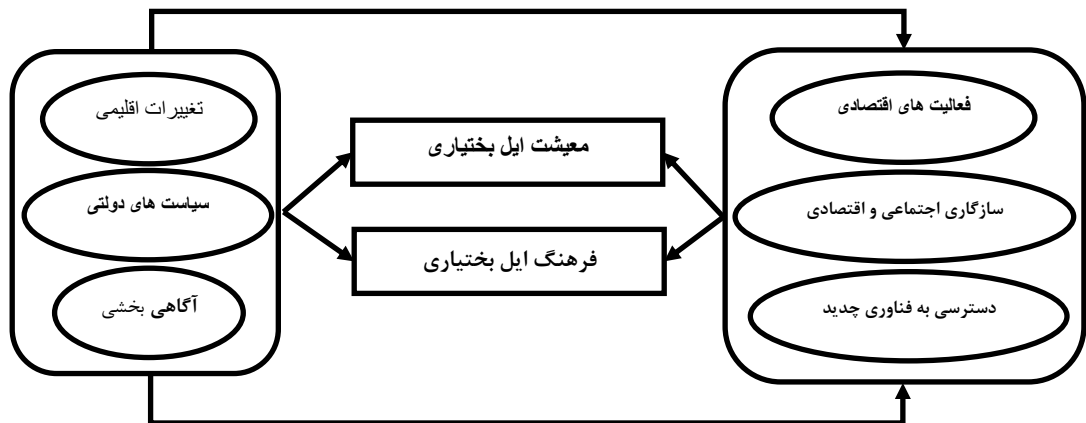
در نهایت، بررسی تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر ایل بختیاری نیازمند رویکردی چندبعدی است که تمامی ابعاد زندگی این ایل را در نظر بگیرد. پژوهش‌های انجام شده تا کنون تنها به برخی از جنبه‌ها پرداخته‌اند و نیاز به تحقیقات بیشتری در زمینه ارتباط بین تغییرات اقلیمی، معیشت و فرهنگ ایل بختیاری احساس می‌شود. این موضوع نه تنها برای جامعه علمی بلکه برای سیاست‌گذاران نیز اهمیت دارد تا بتوانند راهکارهای مناسبی برای کاهش اثرات منفی تغییرات اقلیمی بر این جامعه ارائه دهند. در این پژوهش، اگرچه تمرکز اصلی بر شناسایی و تحلیل تأثیرات منفی تغییرات اقلیمی بوده است، اما اهمیت راهکارهای سازگاری و مقابله با این تغییرات به‌طور کامل مورد تأیید است. بر اساس گزارش‌های اخیر هیئت بین‌الدولی تغییرات اقلیمی (IPCC, 2022)، راهکارهایی همچون توسعه فناوری‌های پایدار، مدیریت یکپارچه منابع آب و خاک، و اجرای سیاست‌های کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای از جمله اقدامات کلیدی برای سازگاری و کاهش اثرات تغییرات اقلیمی محسوب می‌شوند. این راهکارها نه تنها به کاهش آسیب‌پذیری سیستم‌های طبیعی و انسانی کمک می‌کنند، بلکه زمینه را برای تحقق توسعه پایدار در منطقه بختیاری فراهم می‌سازند. علاوه بر این، در راستای افزایش تاب‌آوری جوامع محلی از جمله جامعه ایلی بختیاری، راهکارهای بومی و منطبق با شرایط منطقه‌ای نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. بر اساس اصول کنوانسیون تغییرات اقلیمی سازمان ملل (UNFCCC, 2021)، روش‌هایی مانند کشاورزی هوشمند نسبت به اقلیم، توسعه زیرساخت‌های مقاوم در برابر تغییرات آب‌وهوایی، و تقویت سیستم‌های هشدار زودهنگام می‌توانند به طور مؤثری به سازگاری با تغییرات اقلیمی کمک کنند. این راهکارها با توجه به ویژگی‌های خاص منطقه‌ای مورد مطالعه ایل بختیاری، در بخش نتیجه‌گیری مقاله به‌طور مفصل بررسی شد و به جنبه عملی و کاربردی پژوهش پرداخته شد.

ایل بختیاری به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و شناخته‌شده‌ترین ایل‌های عشایری ایران، از نظر شیوه‌های معیشتی، فرهنگی و جغرافیایی از تنوع درونی قابل توجهی برخوردار است. این تنوع ناشی از پراکندگی جغرافیایی، تفاوت در دسترسی به منابع طبیعی و سازگاری‌های محلی با محیط‌های مختلف است. برای مثال، زیرگروه‌های ساکن در مناطق بیلاقی (مرتفع و سردسیر) عمدتاً به دامداری متکی هستند و تغییرات اقلیمی مانند کاهش بارش برف و یخبندان‌های دیررس می‌تواند دسترسی به مراتع و منابع آب را برای آن‌ها محدود کند. در مقابل، زیرگروه‌های ساکن در مناطق قشلاقی (گرمسیر) با چالش‌هایی مانند خشکسالی، کاهش منابع آب و تخریب مراتع مواجه هستند. این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که تأثیرات تغییرات اقلیمی بر ایل بختیاری نمی‌تواند به صورت یکسان و کلی‌گویی شده تحلیل شود. برای درک دقیق‌تر این تأثیرات، مطالعات به صورت جزئی‌تر و با توجه به تنوع درون‌گروهی ایل بختیاری انجام شد. این رویکرد شامل تقسیم‌بندی ایل بر اساس مناطق جغرافیایی (بیلاقی و قشلاقی)، شیوه‌های معیشتی (دامداری، کشاورزی یا ترکیبی) و حتی ساختارهای طایفه‌ای است. برای مثال، تحقیقات نشان داده‌اند که تغییرات اقلیمی در مناطق بیلاقی منجر به کاهش دوره‌های بیلاقی‌نشینی و افزایش فشار بر منابع طبیعی شده است، در حالی که در مناطق قشلاقی، خشکسالی‌های مکرر باعث کاهش تولید علوفه و افزایش مهاجرت‌های فصلی شده‌اند. (Fazeli & Overton, 2018) این تفاوت‌ها نیازمند تحلیل‌های جداگانه و ارائه راهکارهای متناسب با شرایط هر زیرگروه است. در نتیجه، برای جلوگیری از کلی‌گویی و افزایش دقت تحلیل‌ها، پیشنهاد می‌شود که مطالعات آینده به بررسی تأثیرات تغییرات اقلیمی بر زیرگروه‌های مختلف ایل بختیاری با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، معیشتی و فرهنگی آن‌ها بپردازند. این رویکرد نه تنها به درک بهتر پیامدهای تغییرات اقلیمی کمک می‌کند، بلکه زمینه را برای ارائه راهکارهای سازگاری متناسب با شرایط هر گروه فراهم می‌سازد. از یک سو، سیاست‌هایی مانند توسعه پایدار، مدیریت منابع آب، و حفاظت از مراتع می‌توانند به کاهش تأثیرات تغییرات اقلیمی کمک کنند. برای مثال، اجرای طرح‌های احیای مراتع و جنگل‌ها نه تنها به حفظ محیط زیست کمک می‌کند، بلکه می‌تواند منابع معیشتی ایل بختیاری را نیز تقویت کند. از سوی دیگر، سیاست‌های نادرست یا عدم اجرای مؤثر برنامه‌های موجود می‌تواند وضعیت را تشدید کند. به عنوان مثال، سیاست‌های نادرست در زمینه مدیریت آب و خاک ممکن است منجر به کاهش دسترسی

عشایر به منابع آب و مرتع شود، که این امر زندگی و معیشت آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. علاوه بر این، برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی در زمینه تغییرات اقلیمی و روش‌های سازگاری با آن‌ها نیز می‌تواند نقش مهمی در توانمندسازی جوامع محلی ایفا کند. دولت‌ها می‌توانند با ارائه آموزش‌های لازم و تسهیل دسترسی به فناوری‌های نوین، به ایل بختیاری کمک کنند تا بهتر با تغییرات اقلیمی کنار بیایند. در نتیجه، بررسی نقش سیاست‌ها و برنامه‌های دولتی در مواجهه با تغییرات اقلیمی و تأثیر آن بر ایل بختیاری نه تنها به تکمیل تحلیل‌های موجود کمک می‌کند، بلکه می‌تواند راهکارهای عملی‌تری برای بهبود شرایط ارائه دهد.

نتیجه‌گیری اینکه، با مرور ادبیات موجود، تأثیرات تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری، یافته‌ها نشان می‌دهند که تغییرات اقلیمی، از طریق کاهش دسترسی به منابع طبیعی، تغییر الگوهای کوچ‌نشینی، و تهدید منابع آب و مراتع، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر شیوه‌های معیشتی و فرهنگی این جامعه تأثیر گذاشته است. این تغییرات نه تنها باعث کاهش درآمد و امنیت غذایی شده، بلکه هویت فرهنگی و سنت‌های دیرینه این ایل را نیز تحت فشار قرار داده است. با توجه به این یافته‌ها، ضرورت بررسی بیشتر این موضوع به‌ویژه در زمینه‌های تطبیق‌پذیری جوامع محلی با تغییرات اقلیمی و سیاست‌گذاری‌های حمایتی آشکار می‌شود. بنابراین، مطالعات آینده می‌توانند با تمرکز بر راهکارهای بومی و مشارکت جوامع محلی، به ارائه راه‌حل‌های پایدار برای کاهش اثرات تغییرات اقلیمی کمک کنند.

بنابراین با توجه به ادبیات و مبانی نظری مدل تحقیق در این مطالعه با توجه به متغیرهای ذکر شده و به صورت زیر طراحی می‌گردد:

شکل ۱. مدل نظری تحقیق (منبع؛ استدلال نویسندگان)

۱. متغیرهای مستقل:

تغییرات اقلیمی (دما، بارش، تغییرات در الگوهای آب و هوایی)
سیاست‌های دولتی و محلی مرتبط با تغییرات اقلیمی
فعالیت‌های اقتصادی (کشاورزی، دامداری، گردشگری)

۲. متغیرهای وابسته:

معیشت ایل بختیاری (درآمد، اشتغال، دسترسی به منابع)
فرهنگ ایل بختیاری (آداب و رسوم، زبان، هویت فرهنگی)

۳. متغیرهای میانجی:

آگاهی و آموزش در مورد تغییرات اقلیمی
سازگاری اجتماعی و اقتصادی
دسترسی به فناوری‌های جدید

فرضیات تحقیق

۱. فرضیه اول: تغییرات اقلیمی بر معیشت ایل بختیاری تأثیر منفی دارد.

۲. فرضیه دوم: تغییرات اقلیمی باعث تغییرات فرهنگی در ایل بختیاری می‌شود.

۳. فرضیه سوم: افزایش آگاهی و آموزش در مورد تغییرات اقلیمی می‌تواند به کاهش تأثیرات منفی آن بر معیشت ایل بختیاری کمک کند.
۴. فرضیه چهارم: سیاست‌های دولتی مؤثر در زمینه تغییرات اقلیمی می‌تواند به بهبود شرایط معیشتی ایل بختیاری کمک کند. در ادامه، تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای مستقل، وابسته و میانجی ذکر شده در مدل تحقیق ارائه گردید:

۱. متغیرهای مستقل

الف) تغییرات اقلیمی

تعریف نظری: تغییرات اقلیمی به تغییرات بلندمدت در دما، بارش و الگوهای آب و هوایی اشاره دارد که به طور طبیعی یا به دلیل فعالیت‌های انسانی به وجود می‌آید. در جامعهٔ امروزی پیشرفت فناوری و تغییر سبک زندگی این اتفاقات را تشدید کرد (کیانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ ۱۳۴).
تعریف عملیاتی: تغییرات اقلیمی در این تحقیق به تغییرات میانگین دما (درجه سانتی‌گراد) و بارش (میلی‌متر) در منطقه ایل بختیاری طی ۱۰ سال گذشته و الگوهای مرتبط با آن‌ها اشاره دارد.

ب) سیاست‌های دولتی و محلی مرتبط با تغییرات اقلیمی

تعریف نظری: سیاست‌های دولتی و محلی شامل مجموعه‌ای از قوانین، مقررات و برنامه‌های اجرایی است که به منظور کاهش تأثیرات منفی تغییرات اقلیمی و سازگاری با آن‌ها طراحی شده‌اند که میان انسان و طبیعت در این خصوص، فرهنگ نقش واسطه دارد (دانائی و همکاران، ۱۳۹۶؛ ۶۳).

تعریف عملیاتی: این متغیر شامل بررسی قوانین و برنامه‌های اجرایی در سطح ملی و محلی (مانند حمایت‌های مالی، برنامه‌های آموزشی، و پروژه‌های سازگاری با تغییرات اقلیمی) طی ۱۰ سال اخیر است.

ج) فعالیت‌های اقتصادی

تعریف نظری: فعالیت‌های اقتصادی به اقداماتی اطلاق می‌شود که به تولید کالاها و خدمات مربوط می‌شوند و شامل بخش‌های مختلف مانند کشاورزی، دامداری و گردشگری هستند. در این خصوص، عشایر در توسعه اقتصادی نقش مهمی دارند (نجفی، ۱۳۸۳؛ ۱).
تعریف عملیاتی: در این تحقیق، فعالیت‌های اقتصادی به درآمد حاصل از کشاورزی (تولید محصولات کشاورزی)، دامداری (تعداد دام‌ها و محصولات دامی) و گردشگری (تعداد گردشگران و درآمد حاصل از آن‌ها) در ایل بختیاری اشاره دارد.

۲. متغیرهای وابسته

الف) معیشت ایل بختیاری

تعریف نظری: معیشت به وضعیت اقتصادی و اجتماعی افراد یا گروه‌ها اشاره دارد که شامل درآمد، اشتغال و دسترسی به منابع می‌شود (نیک‌بخش، ۱۴۰۲؛ ۱۰۲).

تعریف عملیاتی: معیشت ایل بختیاری با استفاده از شاخص‌هایی نظیر میانگین درآمد ماهانه خانوار، نرخ بیکاری و دسترسی به منابع طبیعی (آب، زمین) اندازه‌گیری خواهد شد.

ب) فرهنگ ایل بختیاری

تعریف نظری: فرهنگ به مجموعه‌ای از آداب و رسوم، زبان، هنر و هویت فرهنگی یک گروه اجتماعی اطلاق می‌شود (باقری و همکاران، ۱۳۹۲؛ ۸۷).

تعریف عملیاتی: فرهنگ ایل بختیاری با استفاده از معیارهایی نظیر تعداد آداب و رسوم حفظ‌شده، استفاده از زبان محلی در زندگی روزمره و ارزیابی هویت فرهنگی از طریق پرسشنامه‌ها مورد سنجش قرار خواهد گرفت.

۳. متغیرهای میانجی

الف) آگاهی و آموزش در مورد تغییرات اقلیمی

تعریف نظری: آگاهی به شناخت و فهم افراد از مسائل مربوط به تغییرات اقلیمی و تأثیرات آن بر زندگی‌شان اشاره دارد. چرا که عشایر آگاهی عمیق تری از سرزمین و مکان دارند؛ چیزی که تمنای انسان امروز است (منصوری، ۱۴۰۲؛ ۳).
تعریف عملیاتی: این متغیر با استفاده از پرسشنامه‌ای که شامل سوالاتی درباره میزان آگاهی افراد از تغییرات اقلیمی، منابع آموزشی موجود و شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط است، سنجیده خواهد شد.

ب) سازگاری اجتماعی و اقتصادی

تعریف نظری: سازگاری به توانایی افراد یا جوامع برای تطبیق با شرایط جدید یا چالش‌ها اشاره دارد. تعریف عملیاتی: سازگاری اجتماعی و اقتصادی با بررسی اقدامات انجام‌شده توسط ایل بختیاری برای مقابله با تغییرات اقلیمی، مانند تنوع در فعالیت‌های اقتصادی یا تغییر در شیوه‌های زندگی، اندازه‌گیری خواهد شد.

ج) دسترسی به فناوری‌های جدید

تعریف نظری: دسترسی به فناوری‌های جدید به توانایی افراد یا جوامع برای استفاده از فناوری‌های نوین برای بهبود شرایط زندگی جمعیت عشایر کوچنده ایران، بعنوان جوان‌ترین جمعیت کل کشور اشاره دارد (نیک خلق، ۱۳۸۳؛ ۹). تعریف عملیاتی: این متغیر با بررسی میزان دسترسی ایل بختیاری به فناوری‌های نوین (مانند سیستم‌های آبیاری مدرن، تجهیزات کشاورزی پیشرفته) و میزان استفاده از آن‌ها در فعالیت‌های اقتصادی سنجیده خواهد شد.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع پیمایشی و کمی است. هدف این تحقیق بررسی تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری می‌باشد. به منظور دستیابی به نتایج قابل استناد و معتبر، از روش‌های آماری برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. چرا که، این روش این امکان را داد که به صورت دقیق‌تری به بررسی روابط بین متغیرها پرداخته و تأثیرات مختلف مورد شناسایی قرار گیرد. جامعه آماری این تحقیق شامل تمامی اعضای ایل بختیاری است که در مناطق مختلف استان خوزستان سکونت داشتند^۱. با توجه به گستردگی جغرافیایی ایل بختیاری، این جامعه شامل افرادی از سنین مختلف، مشاغل و سطوح تحصیلات متفاوت بوده است. چرا که، این تنوع در جامعه آماری به ما کمک کرد تا تأثیرات تغییرات اقلیمی را از زوایای مختلف بررسی نمائیم.

برای انتخاب نمونه آماری، از فرمول آماری کوکران استفاده شد. تعداد نمونه بر این حساب ۳۰۰ نفر تعیین شده است که به‌طور تصادفی از بین اعضای ایل بختیاری انتخاب شد. این تعداد نمونه به ما این امکان را داد تا نتایج تحقیق را به کل جامعه تعمیم داده و اعتبار لازم در این زمینه فراهم شود. بنابراین، در این تحقیق از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. ابتدا فهرستی از اعضای ایل بختیاری تهیه شد و سپس با استفاده از نرم‌افزارهای آماری، نمونه‌ای تصادفی از این فهرست انتخاب شد. این روش انتخاب باعث شد که تمامی اعضای جامعه آماری شانس برابر برای انتخاب داشته باشند و نتایج تحقیق به صورت عادلانه و بدون تعصب باشد.

قلمرو تحقیق شامل دو بعد زمانی و مکانی است. بعد زمانی تحقیق مربوط به سال‌های اخیر (از ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۲) بوده که تغییرات اقلیمی در آن دوره تأثیرات قابل توجهی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری داشته است. بعد مکانی نیز شامل مناطق مختلف استان چهارمحال و بختیاری و خوزستان است که ایل بختیاری در آن زندگی می‌کند و تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار دارد. همچنین، برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌های محقق ساخته استفاده شد که شامل سوالات بسته و باز بود. پرسشنامه طراحی شده به گونه‌ای بود که بتواند تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی را به‌طور دقیق مورد سنجش قرار دهد. همچنین قبل از توزیع پرسشنامه، آن را در یک گروه کوچک آزمایش نموده تا اطمینان حاصل شود که سوالات واضح و قابل فهم برای جامعه هدف هستند. در این راستا، جهت سنجش داده‌ها در بخش توصیفی از آزمون‌های آماری مرتبط مانند میانگین و فراوانی و در بخش استنباطی از آزمون‌های همبستگی با استفاده از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. برای اطمینان از روایی پرسشنامه، از نظرات کارشناسان حوزه‌های محیط زیست، اقتصاد و جامعه‌شناسی استفاده شد. همچنین با انجام پیش‌آزمون بر روی یک گروه کوچک، روایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت. انجام این مرحله کمک کرد تا اطمینان حاصل شود که پرسشنامه توانایی اندازه‌گیری متغیرهای مورد نظر را دارد.

برای بررسی پایایی پرسشنامه با ۳۰ گویه در تمام ابعاد متغیرهای پژوهش، از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. این روش این امکان را داد که پایایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها را ارزیابی نموده و اطمینان حاصل شود که نتایج بدست آمده قابل اعتماد هستند. با توجه به اهمیت پایایی در تحقیقات اجتماعی، مقدار آلفای کرونباخ در تمام ابعاد متغیرهای پژوهش بالای ۰/۷۵ را کسب نموده که نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزار تحقیق

^۱ علت انتخاب استان خوزستان بعنوان نمونه آماری این بوده است که داده‌های لازم در نیمه اول پاییز ۱۴۰۳ گردآوری شد و بنا بر ذات کوچ قشلاقی در فصل پاییز، اکثر ایلوندان غیر یکجانشین در استان خوزستان به سر می‌برند.

بوده است. در بخش متغیرهای مستقل: تغییرات اقلیمی با ۳ گویه (دما، بارش، تغییرات در الگوهای آب و هوایی) و سیاست‌های دولتی و محلی مرتبط با تغییرات اقلیمی با ۴ گویه و همچنین فعالیت‌های اقتصادی با ۳ گویه (کشاورزی، دامداری، گردشگری)، مجموعاً ۱۰ گویه را در پرسشنامه به خود اختصاص داد. همچنین در بخش متغیرهای وابسته، معیشت ایل بختیاری با ۴ گویه (درآمد، اشتغال، دسترسی به منابع) و فرهنگ ایل بختیاری با ۴ گویه (آداب و رسوم، زبان، هویت فرهنگی، مجموعاً ۸ گویه را در پرسشنامه به خود اختصاص داد. در نهایت نیز در بخش متغیرهای میانجی، آگاهی و آموزش در مورد تغییرات اقلیمی با ۴ گویه، سازگاری اجتماعی و اقتصادی با ۴ گویه و دسترسی به فناوری‌های جدید نیز با ۴ گویه، مجموعاً ۱۲ گویه را در پرسشنامه به خود اختصاص داد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

پژوهش حاضر در قلمرو جغرافیایی ایل بختیاری، یکی از اقوام بزرگ ایرانی، متمرکز است. این ایل به‌ویژه در مناطق کوهستانی زاگرس مرکزی و غربی ایران پراکنده است. قلمرو جغرافیایی این ایل شامل استان‌های چهارمحال و بختیاری و خوزستان می‌باشد. این مناطق به دلیل تنوع اقلیمی و جغرافیایی خود، به‌عنوان یک بستر مناسب برای بررسی تأثیرات تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری انتخاب شده‌اند.

در این پژوهش، توجه ویژه‌ای به مناطق مختلف ایل بختیاری و وضعیت اقلیمی آن‌ها خواهد شد. این مناطق شامل دشت‌ها، کوه‌ها و رودخانه‌ها هستند که هر یک با ویژگی‌های خاص خود، تأثیرات متفاوتی از تغییرات اقلیمی را تجربه می‌کنند. به‌عنوان مثال، دشت‌های وسیع و سرسبز که به‌عنوان مراتع برای دامداری مورد استفاده قرار می‌گیرند، تحت تأثیر تغییرات دما و بارش قرار دارند. همچنین، مناطق کوهستانی که به‌عنوان منابع آب شیرین برای ساکنان ایل بختیاری اهمیت دارند، نیز در معرض خطر خشکسالی و کاهش منابع آب قرار دارند. از دیگر جنبه‌های جغرافیایی که در این پژوهش مورد توجه قرار می‌گیرد، شیوه‌های معیشتی ایل بختیاری است. این ایل به‌طور سنتی به دامداری و کشاورزی وابسته است. با تغییرات اقلیمی، نحوه تأمین معیشت مردم ایل تحت تأثیر قرار می‌گیرد و این موضوع می‌تواند به تغییر در الگوهای فرهنگی و اجتماعی آن‌ها منجر شود (نیک بخش، ۱۴۰۳، ۹۲). بنابراین، بررسی تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی در مناطق مختلف ایل بختیاری از اهمیت بالایی برخوردار است.

همچنین، فرهنگ ایل بختیاری به‌عنوان بخشی از هویت این قوم، تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار گرفت. مراسم‌ها، آداب و رسوم و حتی زبان محلی این ایل ممکن است با کاهش منابع طبیعی و تغییر در شیوه‌های زندگی دستخوش تغییر شوند. به‌عنوان مثال، تغییر در زمان برگزاری مراسم‌های سنتی مرتبط با کشاورزی یا دامداری می‌تواند بر روی هویت فرهنگی ایل تأثیرگذار باشد. لذا بررسی این ابعاد فرهنگی نیز در محدوده عملیاتی پژوهش لحاظ شده است.

یافته‌ها و بحث

در تحقیق حاضر، نمونه آماری شامل ۳۰۰ نفر از افراد ایل بختیاری بوده است که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آن‌ها به تفکیک سن، جنس، تحصیلات، سطح درآمد، وضعیت سکونت، سابقه کوچ و نوع کوچ بررسی شد و نتایج توصیفی داده‌ها نشان داد که: از نظر سن، ۲۵٪ (۷۵ نفر) از نمونه آماری در گروه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال، ۳۵٪ (۱۰۵ نفر) در گروه سنی ۲۶ تا ۳۵ سال، ۲۰٪ (۶۰ نفر) در گروه سنی ۳۶ تا ۴۵ سال و ۲۰٪ (۶۰ نفر) در گروه سنی بالای ۴۵ سال قرار داشتند. همچنین، از نظر جنسیت، ۶۰٪ (۱۸۰ نفر) از افراد مورد بررسی مرد و ۴۰٪ (۱۲۰ نفر) زن بودند. این توزیع سنی و جنسی نشان‌دهنده تنوع در گروه‌های سنی مختلف و همچنین نسبت قابل توجهی از مردان در جامعه ایل بختیاری است.

در زمینه تحصیلات، ۱۵٪ (۴۵ نفر) از افراد دارای تحصیلات ابتدایی، ۳۰٪ (۹۰ نفر) دارای تحصیلات راهنمایی، ۳۵٪ (۱۰۵ نفر) دارای تحصیلات دبیرستان و ۲۰٪ (۶۰ نفر) دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. این نتایج نشان می‌دهد که تحصیلات در بین اعضای ایل بختیاری به تدریج افزایش یافته است و درصد قابل توجهی از افراد به تحصیلات عالی دست یافته‌اند.

^۱ در همه سوالات طیف لیکرت شامل: (۱=کاملاً مخالف، ۲=مخالف، ۳=نظری ندارم، ۴=موافق، ۵=کاملاً موافق)، بوده است.

از نظر سطح درآمد، ۴۰٪ (۱۲۰ نفر) از افراد درآمد پایین (زیر ۵ میلیون تومان)، ۳۵٪ (۱۰۵ نفر) درآمد متوسط (۵ تا ۱۰ میلیون تومان) و ۲۵٪ (۷۵ نفر) درآمد بالا (بالای ۱۰ میلیون تومان) داشتند. همچنین، در مورد وضعیت سکونت، ۷۰٪ (۲۱۰ نفر) از افراد در مناطق روستایی و ۳۰٪ (۹۰ نفر) در مناطق شهری زندگی می‌کردند. این آمار نشان‌دهنده وابستگی اقتصادی ایل بختیاری به کشاورزی و دامداری در مناطق روستایی است. در خصوص سابقه کوچ و نوع کوچ نیز می‌توان گفت که؛ در زمینه سابقه کوچ، ۵۰٪ (۱۵۰ نفر) از افراد سابقه کوچ مکرر (هر ساله)، ۳۰٪ (۹۰ نفر) سابقه کوچ نامنظم و ۲۰٪ (۶۰ نفر) بدون سابقه کوچ بودند. همچنین، نوع کوچ بیشتر افراد به صورت کوچ فصلی (۷۰٪) (۲۱۰ نفر) و کوچ دائمی (۳۰٪) (۹۰ نفر) است. این داده‌ها نشان‌دهنده اهمیت روش‌های معیشتی سنتی در ایل بختیاری و تأثیر تغییرات اقلیمی بر الگوهای کوچ و معیشت آن‌ها می‌باشد.

جدول ۱. بررسی و مقایسه متغیرهای پژوهش

متغیرها	مجموع متغیر مستقل	مجموع متغیر وابسته	مجموع متغیر میانجی
تغییرات اقلیمی	۰/۷۵	۰/۶۰	۰/۵۰
سیاست‌های دولتی	۰/۶۵	۰/۵۵	۰/۴۵
فعالیت‌های اقتصادی	۰/۷۰	۰/۶۵	۰/۵۵
آگاهی و آموزش	۰/۵۰	۰/۴۰	۰/۷۰
سازگاری اجتماعی	۰/۵۵	۰/۶۰	۰/۷۵
دسترسی به فناوری‌ها	۰/۵۵	۰/۶۰	۰/۷۵

نتایج همبستگی ارائه‌شده در جدول ۱. نشان‌دهنده تأثیرات متغیرهای مختلف بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری در مواجهه با تغییرات اقلیمی است. در این تحلیل، به بررسی و مقایسه متغیرهای مستقل، وابسته و میانجی پرداخته شد.

تغییرات اقلیمی به عنوان یکی از متغیرهای مستقل با همبستگی ۰/۷۵ بالاترین مقدار را در بین سایر متغیرها دارد. این نشان‌دهنده این است که تغییرات اقلیمی تأثیر قابل توجهی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری دارد. با توجه به اینکه این منطقه به منابع طبیعی و کشاورزی وابسته است، تغییرات اقلیمی می‌تواند منجر به کاهش محصولات زراعی و دامی شود که به تبع آن، معیشت مردم تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

سیاست‌های دولتی با همبستگی ۰/۶۵ در مقام دوم قرار دارد. این امر نشان‌دهنده اهمیت نقش دولت در مدیریت بحران‌های ناشی از تغییرات اقلیمی و ارائه حمایت‌های لازم به جامعه محلی است. سیاست‌های مؤثر می‌توانند به تقویت تاب‌آوری اجتماعی و اقتصادی مردم ایل بختیاری کمک کنند و به آنها امکان دهند تا با چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی بهتر مقابله کنند. فعالیت‌های اقتصادی نیز با همبستگی ۰/۷۰ نشان‌دهنده تأثیر مثبت بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری است. این متغیر می‌تواند شامل فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و صنایع دستی باشد که همگی تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار دارند. بنابراین، توجه به تقویت این فعالیت‌ها و تنوع‌بخشی به منابع درآمدی می‌تواند به کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی کمک کند.

آگاهی و آموزش با همبستگی ۰/۵۰ به عنوان یک متغیر میانجی در این تحلیل قرار دارد. هرچند که این مقدار نسبت به سایر متغیرها کمتر است، اما اهمیت آن در افزایش تاب‌آوری جامعه و توانمندسازی افراد برای مواجهه با تغییرات اقلیمی غیرقابل انکار است. افزایش آگاهی عمومی می‌تواند به ترویج رفتارهای پایدار و استفاده مؤثر از منابع کمک کند.

هر دو متغیر سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها با همبستگی یکسان ۰/۵۵ در جایگاه مشابهی قرار دارند. این نتایج نشان می‌دهد که توانایی جامعه برای سازگاری با تغییرات اقلیمی و دسترسی به فناوری‌های نوین نقش حیاتی در کاهش تأثیرات منفی بر معیشت و فرهنگ ایفا می‌کند. بهبود روابط اجتماعی و همکاری‌های محلی می‌تواند به ایجاد راهکارهای مؤثرتر برای مقابله با چالش‌های اقلیمی کمک کند.

در نهایت، نتایج این تحلیل نشان می‌دهد که تغییرات اقلیمی به عنوان یک متغیر مستقل با تأثیر بالایی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری عمل می‌کند. همچنین، سیاست‌های دولتی و فعالیت‌های اقتصادی به عنوان عوامل کلیدی در کاهش آسیب‌پذیری جامعه مطرح هستند. در عین حال، آگاهی و آموزش، سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها به عنوان متغیرهای میانجی می‌توانند نقش مهمی در تقویت تاب‌آوری جامعه ایفا کنند. بنابراین، توجه به این عوامل در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای ضروری است.

جدول ۲. سنجش همبستگی و روابط مستقیم بین متغیرها

متغیر مستقل	متغیر وابسته	نوع رابطه	جهت رابطه	sig
تغییرات اقلیمی	معیشت ایل بختیاری	منفی	۰/۷۵	۰/۰۰۰
سیاست‌های دولتی	معیشت ایل بختیاری	مثبت	۰/۶۵	۰/۰۰۰
فعالیت‌های اقتصادی	معیشت ایل بختیاری	مثبت	۰/۷۰	۰/۰۰۲
تغییرات اقلیمی	فرهنگ ایل بختیاری	منفی	۰/۸۰	۰/۰۰۰
سیاست‌های دولتی	فرهنگ ایل بختیاری	مثبت	۰/۶۰	۰/۰۰۰
فعالیت‌های اقتصادی	فرهنگ ایل بختیاری	مثبت	۰/۵۵	۰/۰۰۴

مطابق با نتایج جدول ۲. تغییرات اقلیمی به عنوان یک عامل کلیدی در تأثیرگذاری بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری شناخته می‌شود. با توجه به جدول روابط مستقیم، مشخص شد که تغییرات اقلیمی تأثیر منفی قابل توجهی بر معیشت این ایل دارد (با ضریب ۰/۷۵) و همچنین بر فرهنگ آن‌ها نیز تأثیر منفی بیشتری دارد (با ضریب ۰/۸۰). این نشان‌دهنده آن است که نوسانات آب و هوایی، کاهش منابع طبیعی و تغییر در شرایط زیست‌محیطی می‌تواند به طور مستقیم به آسیب به منابع درآمدی و فرهنگی ایل بختیاری منجر شود. به عنوان مثال، خشکسالی‌ها یا تغییر در بارش‌ها می‌تواند به کاهش تولیدات کشاورزی و دامداری که اساس معیشت این ایل است، منجر شود.

در مقابل، سیاست‌های دولتی و فعالیت‌های اقتصادی به عنوان عواملی مثبت در این روابط شناخته شده‌اند. سیاست‌های دولتی با ضریب ۰/۶۵ و فعالیت‌های اقتصادی با ضریب ۰/۷۰ تأثیر مثبت بر معیشت ایل بختیاری دارند. این امر نشان‌دهنده این است که اگر دولت بتواند سیاست‌های حمایتی و توسعه‌ای مؤثری را به کار گیرد، می‌تواند بهبود قابل توجهی در وضعیت معیشتی این ایل ایجاد کند. همچنین، فعالیت‌های اقتصادی متنوع و پایدار می‌توانند به ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد کمک کنند.

از سوی دیگر، تأثیر مثبت سیاست‌های دولتی (۰/۶۰) و فعالیت‌های اقتصادی (۰/۵۵) بر فرهنگ ایل بختیاری نیز نشان‌دهنده این است که توسعه اقتصادی و حمایت‌های دولتی می‌تواند به تقویت هویت فرهنگی، حفظ آداب و رسوم و افزایش مشارکت اجتماعی کمک کند. در واقع، یک اقتصاد پایدار و حمایت از فرهنگ محلی می‌تواند به حفظ فرهنگ ایل بختیاری در برابر تهدیدات ناشی از تغییرات اقلیمی کمک کند. به طور کلی، نتایج نشان داد که تغییرات اقلیمی تهدیدی جدی برای معیشت و فرهنگ ایل بختیاری است، اما با اتخاذ سیاست‌های مناسب و تقویت فعالیت‌های اقتصادی، می‌توان به بهبود وضعیت معیشتی و فرهنگی این ایل امیدوار بود. این نکته خود اهمیت توجه به ابعاد مختلف توسعه پایدار را در مناطق آسیب‌پذیر مانند ایل بختیاری نمایان می‌سازد.

جدول ۳. سنجش همبستگی و روابط غیر مستقیم بین متغیرها

متغیر مستقل	متغیر وابسته	متغیر میانجی	نوع رابطه	جهت رابطه	sig
تغییرات اقلیمی	معیشت ایل بختیاری	آگاهی و آموزش	منفی	۰/۵۰	۰/۰۰۰
تغییرات اقلیمی	معیشت ایل بختیاری	سازگاری اجتماعی	منفی	۰/۴۵	۰/۰۰۰۵
تغییرات اقلیمی	معیشت ایل بختیاری	دسترسی به فناوری‌ها	منفی	۰/۴۰	۰/۰۰۰
سیاست‌های دولتی	معیشت ایل بختیاری	آگاهی و آموزش	مثبت	۰/۵۵	۰/۰۰۰
سیاست‌های دولتی	معیشت ایل بختیاری	سازگاری اجتماعی	مثبت	۰/۶۰	۰/۰۰۱
سیاست‌های دولتی	معیشت ایل بختیاری	دسترسی به فناوری‌ها	مثبت	۰/۵۰	۰/۰۰۰

با توجه به داده‌ها و تحلیل‌های انجام شده در جدول ۳، می‌توان نتیجه گرفت که: تغییرات اقلیمی تأثیر منفی و قابل توجهی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری دارد، به طوری که شدت این تأثیر برابر با ۰,۷۵ برای معیشت و ۰,۸۰ برای فرهنگ می‌باشد. سیاست‌های دولتی اگرچه تأثیر مثبتی دارند، اما شدت این تأثیر نسبت به اثرات منفی تغییرات اقلیمی کمتر است. آگاهی و آموزش، سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها به عنوان عوامل میانجی می‌توانند تأثیرگذار باشند اما نیاز به تقویت دارند تا بتوانند اثرات منفی را کاهش دهند. این نتایج می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری‌های آینده در زمینه سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای حمایت از این جامعه باشد تا بتوانند بهتر با چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی مقابله کنند و فرهنگ و معیشت خود را حفظ نمایند.

تغییرات اقلیمی و تأثیرات آن بر معیشت ایل بختیاری یکی از موضوعات مهم در زمینه پژوهش‌های اجتماعی و اقتصادی است. بر اساس روابط غیر مستقیمی که در جدول ارائه شده، می‌توان به بررسی و مقایسه تأثیرات مختلف این تغییرات بر معیشت ایل پرداخت. ابتدا، رابطه منفی تغییرات اقلیمی با معیشت ایل بختیاری از طریق متغیرهای میانجی آگاهی و آموزش، سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها قابل مشاهده است. به عنوان مثال، تغییرات اقلیمی باعث کاهش آگاهی و آموزش در مورد نحوه سازگاری با شرایط جدید می‌شود (با ضریب ۰/۵۰)، که این امر خود منجر به کاهش توانایی معیشتی افراد می‌گردد. همچنین، سازگاری اجتماعی (با ضریب ۰/۴۵) تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار می‌گیرد و توانایی جامعه برای تطبیق با شرایط جدید را کاهش می‌دهد. دسترسی به فناوری‌ها نیز با ضریب ۰/۴۰ نشان می‌دهد که تغییرات اقلیمی می‌تواند مانع از دسترسی به فناوری‌های نوین و مؤثر برای مدیریت منابع طبیعی و بهبود معیشت شود. از سوی دیگر، سیاست‌های دولتی نقش مهمی در شکل‌دهی به معیشت ایل بختیاری دارند. این سیاست‌ها نه تنها تأثیر مثبت بر معیشت دارند، بلکه از طریق افزایش آگاهی و آموزش (با ضریب ۰/۵۵)، تقویت سازگاری اجتماعی (با ضریب ۰/۶۰) و بهبود دسترسی به فناوری‌ها (با ضریب ۰/۵۰) می‌توانند به بهبود شرایط معیشتی ایل کمک کنند. این نشان می‌دهد که اگر سیاست‌های دولتی به درستی طراحی و اجرا شوند، می‌توانند به عنوان یک عامل تسهیل‌کننده در برابر چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی عمل کنند. به طور کلی، این روابط نشان‌دهنده اهمیت توجه به ابعاد اجتماعی و اقتصادی در مواجهه با تغییرات اقلیمی است. در حالی که تغییرات اقلیمی تأثیر منفی بر معیشت ایل بختیاری دارند، سیاست‌های دولتی می‌توانند به عنوان یک عامل مثبت عمل کرده و به تقویت آگاهی، سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها کمک کنند. لذا، برای بهبود وضعیت معیشتی ایل بختیاری، نیاز است که همزمان به تغییرات اقلیمی و سیاست‌های دولتی توجه ویژه‌ای شود.

جدول ۴. نتایج برازش مدل^۱

مقادیر	گزینه‌های برازش
۰/۸۵	R2
۰/۰۵	RMSEA
۰/۹۰	CFI
۰/۸۸	TLI
۱۵/۶۷	Chi-Square
۱۰	Df
۰/۱۲	p-value

مطابق با جدول ۴. تشریح گزینه ای برازش نشان داد که؛

ضریب تعیین (R^2) برابر با ۰,۸۵ است که نشان‌دهنده این است که ۸۵ درصد از تغییرات در متغیر وابسته (معیشت و فرهنگ ایل بختیاری) توسط متغیرهای مستقل (تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی) توضیح داده می‌شود. این مقدار بالا نشان‌دهنده قدرت توضیح‌دهندگی خوب مدل است و به ما این اطمینان را می‌دهد که مدل به خوبی می‌تواند روابط موجود در داده‌ها را تبیین کند. RMSEA (ریشه میانگین مربع خطای تخمین)؛ مقدار RMSEA برابر با ۰,۰۵ است که نشان‌دهنده برازش مناسب مدل است. مقادیر RMSEA کمتر از ۰,۰۶ معمولاً به عنوان نشان‌دهنده برازش خوب مدل در نظر گرفته می‌شوند. این مقدار نشان می‌دهد که اختلاف میان مدل پیشنهادی و داده‌های واقعی کم است و مدل به خوبی با داده‌ها تطابق دارد. CFI (شاخص برازش تطبیقی)؛ CFI برابر با ۰,۹۰ است که به معنای برازش خوب مدل است. مقادیر CFI بین ۰,۹۰ تا ۰,۹۵ نشان‌دهنده برازش قابل قبول و مقادیر بالاتر از ۰,۹۵ نشان‌دهنده برازش عالی هستند. این نتیجه بیانگر این است که مدل پیشنهادی به خوبی با داده‌ها همخوانی دارد و توانسته است روابط موجود را به درستی شبیه‌سازی کند.

¹ Model Fit

TLI (شاخص برازش نیل-لوک)؛ مقدار TLI برابر با ۰,۸۸ است که نشان‌دهنده این است که مدل به خوبی با داده‌ها سازگار است، هرچند که کمی پایین‌تر از حد مطلوب (۰,۹۰) قرار دارد. این مقدار نشان می‌دهد که مدل می‌تواند بهبود یابد، اما همچنان به عنوان یک مدل قابل قبول شناخته می‌شود.

Chi-Square (آزمون کای-دو)؛ مقدار Chi-Square برابر با ۱۵,۶۷ و درجه آزادی (df) برابر با ۱۰ است. نسبت Chi-Square به درجه آزادی ($1.57 = 10/15.67$) کمتر از ۳ است که نشان‌دهنده برازش خوب مدل می‌باشد. همچنین، p-value برابر با ۰,۱۲ است که نشان‌دهنده عدم رد فرضیه صفر (برازش خوب مدل) می‌باشد، زیرا p-value بیشتر از ۰,۰۵ است.

بنابراین، نتایج به دست آمده از تحلیل مدل فیت نشان‌دهنده این است که تأثیرات اقتصادی و اجتماعی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری به خوبی در این مدل تبیین شده‌اند. با توجه به مقادیر R^2 ، RMSEA، CFI و TLI، می‌توان نتیجه گرفت که مدل دارای برازش مناسبی است و می‌تواند به عنوان ابزاری مؤثر برای تحلیل اثرات تغییرات اقلیمی بر زندگی اجتماعی و اقتصادی ایل بختیاری مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین نتایج جدول، نشان‌دهنده ارتباط معنادار بین متغیرهای مستقل و وابسته باشد و کیفیت مناسب مدل را نمایان می‌سازد.

نتیجه‌گیری

سیاست‌های دولتی نیز نشان می‌دهد که این متغیر می‌تواند به طور مؤثری بر شرایط اقتصادی و اجتماعی ایل بختیاری تأثیر بگذارد. این نتایج بیانگر این است که اگر دولت‌ها سیاست‌های مناسبی را برای مقابله با تغییرات اقلیمی اتخاذ کنند، می‌توانند به کاهش آثار منفی آن بر معیشت و فرهنگ ایل کمک کنند. بنابراین، ضرورت وجود سیاست‌های کارآمد و پایدار برای حمایت از جوامع محلی در برابر تغییرات اقلیمی بیش از پیش احساس می‌شود. نتایج این بخش با مطالعات محمودی و همکاران (۱۴۰۰) و همچنین تئوری توسعه اقتصادی مطابقت دارد.

فعالیت‌های اقتصادی نشان‌دهنده آن است که این متغیر نیز تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار دارد. به عبارتی، تغییرات اقلیمی می‌تواند منجر به کاهش درآمدها و فرصت‌های شغلی شود که در نهایت بر معیشت ایل بختیاری تأثیر منفی خواهد گذاشت. این موضوع بیانگر این است که باید به توسعه فعالیت‌های اقتصادی پایدار و مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی توجه ویژه‌ای شود تا از آثار منفی آن کاسته شود. نتایج این بخش با یافته‌های نیک بخش (۱۴۰۲)، در بخش مبانی نظری مطابقت دارد.

آگاهی و آموزش به عنوان یک متغیر میانجی نیز نشان‌دهنده اهمیت بالای آموزش در افزایش تاب‌آوری جوامع محلی در برابر تغییرات اقلیمی است. افزایش آگاهی در مورد تأثیرات تغییرات اقلیمی و روش‌های مقابله با آن می‌تواند به جوامع محلی کمک کند تا بهتر با چالش‌ها مواجه شوند و راهکارهای مؤثرتری را برای حفظ معیشت و فرهنگ خود پیدا کنند. در نهایت، سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها به عنوان دو متغیر میانجی دیگر، نشان‌دهنده این است که وجود یک جامعه هماهنگ و دسترسی به فناوری‌های نوین می‌تواند به کاهش آسیب‌پذیری ایل بختیاری در برابر تغییرات اقلیمی کمک کند. بنابراین، تقویت پیوندهای اجتماعی و فراهم کردن دسترسی به فناوری‌های پیشرفته باید بخشی از استراتژی‌های کلان برای مقابله با چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی باشد. به طور کلی، نتایج به دست آمده تأکید بر لزوم اتخاذ رویکردهای جامع و چندجانبه برای مقابله با چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی دارند. نتایج یافته‌های این بخش با نظریه توسعه اجتماعی و فرهنگی و همچنین یافته‌های توکلی و همکاران (۱۳۸۸)، در بخش پیشینه تحقیق مطابقت دارد.

نتایج تحلیل همبستگی میان تغییرات اقلیمی و تأثیرات آن بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری نشان می‌دهد که این موضوع به یک چالش جدی برای این جامعه تبدیل شده است. به منظور کاهش آثار منفی تغییرات اقلیمی و تقویت تاب‌آوری ایل بختیاری، لازم است چندین پیشنهاد کاربردی در نظر گرفته شود.

اولین پیشنهاد، توسعه و اجرای سیاست‌های دولتی کارآمد و پایدار است. دولت‌ها باید با شناسایی نیازهای خاص جوامع محلی، برنامه‌های حمایتی و آموزشی را طراحی کنند که به تقویت مهارت‌ها و توانمندی‌های اقتصادی افراد کمک کند. این سیاست‌ها می‌توانند شامل حمایت از فعالیت‌های اقتصادی پایدار، ارائه تسهیلات مالی برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌های مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی و ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای دسترسی به بازارهای محلی و بین‌المللی باشند.

دومین پیشنهاد، افزایش آگاهی و آموزش در زمینه تأثیرات تغییرات اقلیمی است. برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای جوامع محلی می‌تواند به افزایش دانش و مهارت‌های لازم برای مقابله با چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی کمک کند. این آموزش‌ها باید شامل روش‌های کشاورزی پایدار، مدیریت منابع آب، و استفاده از فناوری‌های نوین باشد تا افراد بتوانند به بهترین نحو از منابع خود بهره‌برداری کنند.

سومین پیشنهاد، تقویت پیوندهای اجتماعی و همکاری میان اعضای ایل بختیاری است. ایجاد شبکه‌های اجتماعی محلی می‌تواند به تبادل تجربیات و دانش میان افراد کمک کند و آن‌ها را در برابر تغییرات اقلیمی مقاوم‌تر سازد. همچنین، تشویق به مشارکت جامعه در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های محلی می‌تواند حس تعلق و همبستگی را تقویت کند.

در نهایت، دسترسی به فناوری‌های نوین باید به عنوان یک اولویت در نظر گرفته شود. دولت و سازمان‌های غیردولتی می‌توانند با ایجاد زیرساخت‌های لازم و تسهیل دسترسی به فناوری‌های جدید، به جوامع محلی کمک کنند تا از این ابزارها برای بهبود شرایط معیشتی و فرهنگی خود بهره‌برداری کنند. این اقدامات نه تنها به کاهش آسیب‌پذیری ایل بختیاری در برابر تغییرات اقلیمی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به توسعه پایدار این جامعه نیز منجر شود.

به طور کلی، اتخاذ یک رویکرد چندجانبه که شامل سیاست‌های دولتی، آموزش، تقویت پیوندهای اجتماعی و دسترسی به فناوری باشد، می‌تواند به کاهش آثار منفی تغییرات اقلیمی بر معیشت و فرهنگ ایل بختیاری کمک کند و آن‌ها را در برابر چالش‌های آینده مقاوم‌تر سازد.

تغییرات اقلیمی به عنوان یک چالش جهانی، تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر معیشت و فرهنگ جوامع مختلف، به ویژه جوامع محلی مانند ایل بختیاری دارد. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که این تغییرات به طور مستقیم با کاهش منابع طبیعی، نوسانات شدید آب و هوایی و تغییر در الگوهای بارش مرتبط است. با ضریب ۰/۷۵، تأثیر منفی تغییرات اقلیمی بر معیشت ایل بختیاری به وضوح بیانگر آسیب‌پذیری این جامعه در برابر خطرات ناشی از خشکسالی و دیگر پدیده‌های جوی است. در واقع، این وضعیت می‌تواند به کاهش تولیدات کشاورزی و دامداری، که اساس معیشت این ایل را تشکیل می‌دهد، منجر شود و بدین ترتیب، درآمد و کیفیت زندگی ساکنان آن را تحت تأثیر قرار دهد.

علاوه بر این، تأثیر منفی تغییرات اقلیمی بر فرهنگ ایل بختیاری نیز با ضریب ۰/۸۰ نشان‌دهنده آن است که نوسانات آب و هوایی نه تنها بر جنبه‌های اقتصادی بلکه بر هویت فرهنگی این ایل نیز اثر می‌گذارد. از آنجایی که آداب و رسوم و فرهنگ محلی به شدت با محیط زیست و منابع طبیعی مرتبط هستند، کاهش این منابع می‌تواند به فراموشی یا تغییر در این آداب و رسوم منجر شود. بنابراین، تهدیدات ناشی از تغییرات اقلیمی می‌تواند به تضعیف هویت فرهنگی و اجتماعی ایل بختیاری بینجامد.

در مقابل، نتایج نشان می‌دهد که سیاست‌های دولتی و فعالیتهای اقتصادی می‌توانند به عنوان عوامل مثبت در تقویت معیشت و فرهنگ ایل بختیاری عمل کنند. با ضریب ۰/۶۵، سیاست‌های دولتی می‌توانند بهبود قابل توجهی در وضعیت معیشتی این ایل ایجاد کنند. به کارگیری سیاست‌های حمایتی و توسعه‌ای مؤثر می‌تواند به تأمین منابع مالی و فنی مورد نیاز برای تقویت بخش‌های کشاورزی و دامداری کمک کند. همچنین، فعالیتهای اقتصادی با ضریب ۰/۷۰ نشان می‌دهد که تنوع اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی می‌تواند به افزایش درآمد و بهبود کیفیت زندگی ساکنان ایل بختیاری منجر شود.

در نهایت، نتایج این بررسی‌ها اهمیت توجه به ابعاد مختلف توسعه پایدار را در مناطق آسیب‌پذیر مانند ایل بختیاری نمایان می‌سازد. با اتخاذ سیاست‌های مناسب و تقویت فعالیتهای اقتصادی، می‌توان امیدوار بود که وضعیت معیشتی و فرهنگی این ایل بهبود یابد و از تهدیدات ناشی از تغییرات اقلیمی محافظت شود. این امر نیازمند همکاری میان دولت، نهادهای محلی و جامعه مدنی است تا با هم‌افزایی منابع و توانمندی‌ها، راهکارهای مؤثری برای مقابله با چالش‌های پیش رو ارائه دهند.

تغییرات اقلیمی به عنوان یکی از چالش‌های اصلی قرن حاضر، تأثیرات عمیقی بر معیشت جوامع مختلف، از جمله ایل بختیاری دارد. این تأثیرات به واسطه روابط پیچیده‌ای که میان متغیرهای اجتماعی و اقتصادی وجود دارد، قابل بررسی است. بر اساس داده‌ها، مشخص می‌شود که تغییرات اقلیمی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر آگاهی، آموزش، سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌های نوین تأثیر منفی می‌گذارد. به عنوان مثال، کاهش آگاهی و آموزش در زمینه سازگاری با شرایط جدید، توانایی معیشتی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و این امر می‌تواند منجر به افزایش فقر و ناپایداری اقتصادی در این ایل شود.

از سوی دیگر، نقش سیاست‌های دولتی در این زمینه بسیار حیاتی است. این سیاست‌ها می‌توانند با افزایش آگاهی و آموزش، تقویت سازگاری اجتماعی و بهبود دسترسی به فناوری‌ها، به عنوان یک عامل تسهیل‌کننده عمل کنند. به عبارت دیگر، اگر دولت‌ها برنامه‌ریزی‌های مناسب و مؤثری در راستای مقابله با آثار منفی تغییرات اقلیمی انجام دهند، می‌توانند به بهبود شرایط معیشتی ایل بختیاری کمک کنند. این نکته نشان‌دهنده اهمیت هم‌افزایی بین سیاست‌های دولتی و تلاش‌های محلی در راستای سازگاری با تغییرات اقلیمی است.

در نهایت، توجه به ابعاد اجتماعی و اقتصادی در مواجهه با تغییرات اقلیمی ضروری است. برای بهبود وضعیت معیشتی ایل بختیاری، لازم است که نه تنها به تأثیرات منفی تغییرات اقلیمی توجه شود، بلکه باید سیاست‌های مؤثری نیز طراحی و اجرا گردد که بتواند به تقویت آگاهی،

سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها کمک کند. در این راستا، همکاری میان دولت و جامعه محلی می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر برای مقابله با چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی و بهبود معیشت ایل بختیاری عمل کند.

برای مواجهه با چالش‌های ناشی از تغییرات اقلیمی و بهبود معیشت ایل بختیاری، لازم است که چندین راهکار و پیشنهادات کاربردی در نظر گرفته شود. این پیشنهادات می‌توانند به تقویت آگاهی، سازگاری اجتماعی و دسترسی به فناوری‌ها کمک کنند و در نهایت منجر به افزایش تاب‌آوری جامعه بختیاری در برابر تغییرات اقلیمی شوند.

تقویت برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی: طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی هدفمند برای جامعه بختیاری می‌تواند نقش مؤثری در افزایش آگاهی نسبت به تغییرات اقلیمی و روش‌های سازگاری با آن داشته باشد. این برنامه‌ها باید شامل کارگاه‌های آموزشی، سمینارها و دوره‌های آموزشی در زمینه مدیریت منابع طبیعی، کشاورزی پایدار و استفاده از فناوری‌های نوین باشد. همچنین، استفاده از رسانه‌های محلی و شبکه‌های اجتماعی برای انتشار اطلاعات مفید و تجربیات موفق دیگر جوامع می‌تواند به افزایش آگاهی عمومی کمک کند.

ارتقاء سازگاری اجتماعی: برای تقویت سازگاری اجتماعی، ایجاد شبکه‌های محلی و گروه‌های حمایتی میان اعضای ایل بختیاری ضروری است. این گروه‌ها می‌توانند به تبادل تجربیات، همکاری در پروژه‌های مشترک و حمایت از یکدیگر در مواجهه با چالش‌ها کمک کنند. برگزاری نشست‌ها و گردهمایی‌های محلی نیز با حضور زنان می‌تواند به تقویت همبستگی اجتماعی و افزایش حس مسئولیت‌پذیری در برابر محیط زیست کمک کند. چرا که زنان، زنان در جوامع عشایری و ایلیاتی اغلب نقش‌های کلیدی در اقتصاد خانوار، حفظ فرهنگ و انتقال دانش بومی ایفا می‌کنند. نادیده گرفتن این نقش‌ها نه تنها باعث کم‌رنگ شدن مشارکت آنان می‌شود، بلکه ممکن است به درک نادرستی از تأثیرات تغییرات اقلیمی بر کل جامعه منجر گردد. بنابراین، لازم است نقش زنان در معیشت و فرهنگ ایل بختیاری به‌طور ویژه مورد توجه قرار گیرد. فعالیت‌هایی مانند دامداری، کشاورزی، صنایع دستی و مدیریت منابع خانوار که اغلب توسط زنان انجام می‌شود. همچنین، بررسی اینکه چگونه تغییرات اقلیمی زندگی زنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، از جمله افزایش بار کاری، دسترسی به منابع و سلامت آنان دارای اهمیت است.

حمایت از دسترسی به فناوری‌ها: دولت و نهادهای مربوطه باید با ایجاد زیرساخت‌های لازم، دسترسی به فناوری‌های نوین را برای جامعه بختیاری تسهیل کنند. این اقدامات می‌توانند شامل تأمین اینترنت پرسرعت، فراهم کردن تسهیلات مالی برای خرید تجهیزات کشاورزی مدرن و ارائه مشاوره‌های فنی به کشاورزان باشد. همچنین، تشویق به استفاده از فناوری‌های پایدار مانند انرژی‌های تجدیدپذیر می‌تواند به بهبود معیشت و کاهش وابستگی به منابع غیرقابل تجدید کمک کند.

طراحی سیاست‌های دولتی مناسب: سیاست‌گذاران باید با توجه به نیازها و شرایط خاص ایل بختیاری، سیاست‌هایی را طراحی کنند که به تقویت تاب‌آوری این جامعه در برابر تغییرات اقلیمی کمک کند. این سیاست‌ها باید شامل حمایت مالی از پروژه‌های محلی، ایجاد مشوق‌های اقتصادی برای کشاورزان پایدار و ارتقاء زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی باشند. همچنین، مشارکت فعال جامعه در فرآیند تصمیم‌گیری می‌تواند به افزایش اثربخشی این سیاست‌ها کمک کند.

در این راستا، به‌طور مشخص، محدودیت‌های زیر هنگام تحقیق مورد توجه قرار گرفته‌اند:

نمونه‌گیری این تحقیق به دلیل محدودیت‌های دسترسی، عمدتاً به مناطق خاصی از ایل بختیاری محدود شده است. این موضوع ممکن است بر تعمیم‌پذیری نتایج به کل جامعه بختیاری تأثیر بگذارد. با این حال، تلاش شده است تا با انتخاب نمونه‌هایی که از نظر فرهنگی و اجتماعی متنوع‌تر باشند، این محدودیت تا حدی کاهش یابد. همچنین، در این تحقیق، داده‌ها عمدتاً از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری شده‌اند. اگرچه این روش به محقق اجازه می‌دهد تا عمق بیشتری به اطلاعات دست یابد، اما ممکن است تنوع دیدگاه‌ها را به‌طور کامل پوشش ندهد. برای کاهش این محدودیت، پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آینده از روش‌های ترکیبی شامل مشاهده مشارکتی و تحلیل اسناد نیز استفاده شود. بنابراین، با توجه به این محدودیت‌ها، پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آینده، نمونه‌گیری از مناطق گسترده‌تر و متنوع‌تری از ایل بختیاری انجام شود و از روش‌های ترکیبی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده گردد تا نتایج از اعتبار و قابلیت تعمیم بیشتری برخوردار باشند. این رویکرد می‌تواند به درک جامع‌تری از موضوع تحقیق منجر شود.

سپاسگزاری

از کلیه پاسخگویان محترم در حوزه ایلی بختیاری و واحد پژوهش دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد اسلامی تشکر و قدردانی می‌گردد.

منابع

- باقری معصومه، نیک بخش، بهرام (۱۳۹۲)، مبانی جامعه‌شناسی، انتشارات کردگار، اهواز.
- <https://economics.scu.ac.ir/~maba.65>
- توکلی، جعفر، و ضیاءتوانا، محمدحسن. (۱۳۸۸). پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال و بختیاری. روستا و توسعه، ۱۲(۱)، ۵۳-۸۶.
- http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59242.html
- جمینی، داود، نظری، حمید، صیدایی، سید اسکندرو برقی، حمید. (۱۴۰۲). بررسی تأثیر شاخص‌های کارآفرینی گردشگری بر توسعه پایدار روستایی در قلمروهای عشایری ایران (مطالعه موردی شهرستان اردل؛ استان چهارمحال و بختیاری). مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ نشینان، ۳(۲)، ۶۱-۶۷.
- [10.22034/JSNAP.2023.422238.1076](https://doi.org/10.22034/JSNAP.2023.422238.1076)
- خورشیدی، محمد، و انصاری، ناصر. (۱۳۸۲). شناخت آگاهی عشایر و روستاییان نسبت به تخریب منابع طبیعی و عوامل آن در دهستان بازفت استان چهارمحال و بختیاری. تحقیقات مرتع و بیابان ایران، ۱۱۰ (پیاپی ۱۰)، ۹۵-۱۰۹.
- <https://doi.org/10.22092/ijrdr.2019.119698>
- کیانی، ندا، زکریایی کرمانی، ایمان، و ابراهیمی علویجه، مهدی. (۱۳۹۵). مطالعه مردم شناسی وریس بافی عشایر بختیاری. پژوهش‌های ایران‌شناسی، ۶(۲)، ۱۱۵-۱۳۴.
- [10.22059/JIS.2017.62827](https://doi.org/10.22059/JIS.2017.62827)
- محمودی، بیت‌الله. (۱۴۰۰). تحلیل وابستگی معیشتی جوامع محلی بختیاری نشین به منابع جنگلی زاگرس مرکزی. مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ نشینان، ۱(۲)، ۳۹-۴۸.
- [20.1001.1.28210530.1400.1.2.5.5](https://doi.org/10.1001.1.28210530.1400.1.2.5.5)
- منصوری، سید امیر (۱۴۰۲)، عشایر مکانمند، نشریه منظر، ۱۵(۶۵)، ۳-۱۰.
- [10.22034/MANZAR.2023.185721](https://doi.org/10.22034/MANZAR.2023.185721)
- مهدوی، داوود، علیجانی علیجانوند، رقیه، و مهاجر، رضا. (۱۳۹۸). تحلیل رفتار زیست محیطی عشایر پیش و پس از اجرای طرح جایکا مطالعه موردی: بخش بازفت استان چهارمحال و بختیاری. برنامه ریزی فضایی، ۹(۴) (پیاپی ۳۵)، ۲۰۷-۲۳۲.
- [10.22108/SPPL.2019.113138.1290](https://doi.org/10.22108/SPPL.2019.113138.1290)
- نجفی، بهالدین. (۱۳۸۳). نقش عشایر در توسعه اقتصادی ایران. روستا و توسعه، ۷(۴).
- <https://www.sid.ir/paper/437758/fa#downloadbottom>
- نیک بخش، بهرام (۱۴۰۲)، جامعه‌شناسی ایل بختیاری، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
- https://press.pnu.ac.ir/book_31133.html
- نیک خلق، علی اکبر. (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی جمعیت عشایر کوچنده ایران. مطالعات ملی، ۵(۳) (۱۹)، ۹-۳۵.
- <https://www.sid.ir/paper/89048/fa>
- IPCC (2021). Climate Change 2021: The Physical Science Basis.
- <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>
- Fazeli, M., & Overton, G. (2018). Climate Change and Nomadic Societies: A Case Study of the Bakhtiari Tribe. Journal of Arid Environments, 150, 1-10.
- [doi:10.1016/j.jaridenv.2017.12.001](https://doi.org/10.1016/j.jaridenv.2017.12.001)
- Khalili, A., et al. (2020). The impact of climate change on agriculture and livestock in the Bakhtiari region. DOI:10.47604/ijcs.1829
- Mansouri, M., Zare, S. (2019). Social impacts of climate change on indigenous communities.
- Ahmadi, R. (2022). Cultural heritage and climate change: The case of Bakhtiari tribe.
- <https://economics.scu.ac.ir/~maba.65>